

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

БАБІЙ АНАСТАСІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 346.3

**ОДНОСТОРОННЯ ЗМІНА ТА РОЗІРВАННЯ
ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ**

Спеціальність 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Винокурова Людмила Федорівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри господарського права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук
Безух Олександр Васильович,
Науково-дослідний інститут приватного права
і підприємництва НАПрН України,
провідний науковий співробітник відділу
правових проблем підприємництва

кандидат юридичних наук, доцент
Гарагонич Олександр Васильович
Академія адвокатури України,
професор кафедри цивільного,
господарського права і процесу

Захист відбудеться «29» листопада 2017 року о 12:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.06 в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 202.

Із дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, чит. зала № 12.

Автореферат розіслано «26» жовтня 2017 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

І. А. Діковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Запорукою розвитку економіки будь-якої країни в умовах ринкових відносин є, по-перше, стабільність економічного обороту, яка значною мірою залежить від юридичної захищеності господарських зобов'язань, і по-друге, можливість учасників таких зобов'язань своєчасно змінювати або припиняти їх, якщо економічний ефект у цьому разі буде більшим, ніж від збереження *status-quo*. Тому законодавець відходить від абсолютизації принципу «святості» договору, встановлюючи підстави для його зміни та розірвання, з тим аби усунути порушення рівноваги у відносинах контрагентів.

Господарське законодавство передбачає, що господарський договір може бути змінений або розірваний: за згодою сторін, за рішенням суду, а також в односторонньому порядку, якщо таке право передбачено законом або договором.

Порядок реалізації зміни та розірвання господарського договору за згодою сторін регламентований ст. 188 Господарського кодексу України (далі – ГК України) і визначає можливість сторін узгодити умови, за яких зміна або припинення договірних зобов'язань стануть прийнятними для кожної із них. Саме тому такий спосіб менш за все потребує правового регулювання.

Натомість зміна та розірвання господарських договорів в односторонньому порядку можливі лише у випадках, передбачених законом або договором, і мають досить обмежений характер, оскільки не передбачають урахування волі контрагента за договором.

Як свідчить практика, одностороння зміна та розірвання господарських договорів наразі є досить поширеним явищем у комерційних правовідносинах сторін, водночас реалізація цих дій значно ускладнюється через відсутність як теоретичної розробки відповідних питань, так і достатнього законодавчого регулювання.

Зокрема, на сьогодні на доктринальному рівні немає єдиного розуміння сутності односторонньої зміни (розірвання) господарського договору.

Водночас реалізація права на односторонню зміну та розірвання господарського договору завжди призводить до зміни чи припинення прав і обов'язків другої сторони договору, а тому вимагає сприйняття останньою. Однак законодавець, застосувавши у ст. 188 ГК України до односторонньої зміни та розірвання господарського договору застереження «якщо інше не передбачено законом або договором», лише акцентував винятковий характер цього способу зміни або припинення договірних правовідносин, проте не встановив форму та порядок застосування такого способу, що, безумовно, є недоліком зазначеної статті.

Слід зауважити, що при односторонній зміні (розірванні) господарського договору важливими є не тільки мобільність зміни (припинення) правовідносин, але і повна компенсація понесених економічних втрат, а також захист інтересів потерпілої від таких дій сторони.

З огляду на це визначення наслідків односторонньої зміни (розірвання) господарського договору, як тих, що є результатом впливу такої відмови на структуру договірної зобов'язання, так і майнових наслідків, має неабияке значення.

Необхідність проведення дослідження також визначена відсутністю у вітчизняній правовій доктрині ґрунтовних наукових праць, присвячених господарсько-правовому регулюванню односторонньої зміни та розірвання господарського договору, та значною кількістю проблем, які виникають у зв'язку із цим на практиці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах державних бюджетних науково-дослідних тем «Доктрина права в правовій системі України: теоретичний та практичний аспекти» (№ 11 БФ 042-01; номер державної реєстрації 0111U008337) і «Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС» (№ 16 БФ 042-01), які досліджуються на кафедрі господарського права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мета і завдання дисертаційного дослідження. Дослідження спрямовано на досягнення двох цілей. Перша полягає у з'ясуванні сутності односторонньої зміни (розірвання) господарського договору та її відмежуванні від інших способів зміни і припинення господарських зобов'язань. Другою ціллю, яка має практичне значення, є комплексний аналіз норм господарського та цивільного законодавства, якими регулюється одностороння зміна та розірвання господарського договору, виявлення законодавчих прогалин (протиріч), розробка пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення правового регулювання відносин у цій сфері.

Для досягнення мети дослідження було визначено такі основні **завдання:**

- з'ясувати сутність і сформулювати поняття односторонньої зміни та розірвання господарського договору;
- виявити природу права на односторонню зміну і розірвання господарського договору;
- визначити форму і порядок реалізації односторонньої зміни та розірвання господарського договору;
- з'ясувати момент, з якого господарський договір слід вважати зміненим або розірваним у разі односторонньої відмови від нього;
- довести вплив односторонньої зміни і розірвання господарського договору на договірне зобов'язання;
- встановити склад збитків, завданих односторонньою зміною та розірванням господарського договору;
- охарактеризувати повернення виконаного за господарським договором до моменту його зміни або розірвання;
- виявити прогалини і протиріччя у господарському законодавстві стосовно теми дослідження та розробити пропозиції з удосконалення цього законодавства.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають при односторонній зміні та розірванні господарського договору, юридичним ефектом яких є зміна або припинення господарських зобов'язань.

Предмет дослідження – господарсько-правове регулювання односторонньої зміни та розірвання господарського договору.

Методологічну основу дослідження становлять загальні та спеціальні методи наукового пізнання: діалектичний, системний, структурно-функціональний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, логічні методи (абстрагування, аналіз, синтез, індукція, дедукція, екстраполяція, правове моделювання) та інші.

Формально-логічний метод дослідження з його інструментарієм застосовано для визначення сутності та формулювання поняття односторонньої зміни і розірвання господарського договору (підрозділи 1.1, 1.2). Застосування діалектичного методу дало змогу з'ясувати природу права на односторонню зміну та розірвання господарського договору (підрозділ 1.3). За допомогою системно-структурного методу відмежовано односторонню зміну (розірвання) господарського договору від решти способів зміни (розірвання) господарського договору, а також визначено її місце серед інших способів зміни та припинення господарських зобов'язань (підрозділ 1.2). Особливий акцент у цьому дослідженні зроблено на порівняльно-правовому аналізі, без якого формування збалансованого режиму односторонньої зміни та розірвання господарського договору, так само як і розвиток договірної права у цілому, буде досить проблематичним. Зокрема, порівняльно-правовий метод використано для дослідження цивільного і торгового законодавства, судової практики та наукової доктрини таких зарубіжних країн як Німеччина, США, Російська Федерація, а також міжнародних конвенцій та уніфікацій комерційного (торгового) права з метою виявлення оптимальних шляхів правового регулювання односторонньої зміни (розірвання) господарських договорів із використанням зарубіжного досвіду (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). Метод правового моделювання застосовано для розробки проектів змін до ГК України, визначення понять тощо (підрозділи 1.1, 2.2, 2.3, 3.3).

У процесі дослідження на підставі взаємодоповнення було використано й інші загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Науково-теоретичною основою дослідження є праці таких вітчизняних і зарубіжних представників правової науки: К. С. Безика, О. А. Беяневич, А. М. Блащука, Т. В. Боднар, С. С. Бондаренка, С. О. Бородовського, М. І. Брагінського, О. М. Вінник, С. Ю. Гапало, М. Гарі, В. П. Грибанова, О. В. Дзери, Ф. Ендерлайна, М. О. Єгорової, З. М. Заменгоф, О. С. Іюффе, В. Б. Ісакова, М. С. Каменецької, А. Г. Карапетова, М. С. Карпова, Дж. Картера, О. О. Красавчикова, Ч. Лиу, В. В. Луця, Д. Маскоу, О. І. Міхно, О. В. Оболонкової, О. П. Подцерковного, Н. М. Процьків, А. Л. Святошнюк, С. О. Соменкова, І. В. Спасибо-Фатєєвої, О. С. Стребкової, Г. О. Уразової, К. Є. Чистякова, В. С. Щербини.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, ГК України, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), закони та інші нормативно-правові акти, якими регулюються окремі види договірних відносин у сфері господарювання, цивільне і торгове законодавство зарубіжних країн, зокрема Німеччини, Російської Федерації, США, а також міжнародні конвенції та уніфікації комерційного (торгового права) – Віденська конвенція 1980 р., Принципи УНІДРУА, Принципи Європейського контрактного права.

Емпіричною базою дослідження є рішення Конституційного Суду України, постанови Пленуму Верховного Суду України з питань застосування законодавства, постанови Пленуму, роз'яснення та листи Вищого господарського суду України з питань застосування законодавства щодо вирішення справ господарської юрисдикції, а також судові акти (рішення, постанови) Вищого господарського суду України та Верховного Суду України, постановлені при розгляді господарських спорів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці господарського права комплексним теоретико-прикладним дослідженням господарсько-правового регулювання односторонньої зміни та розірвання господарського договору.

Наукова новизна роботи конкретизується в науково-теоретичних положеннях, висновках і пропозиціях, основними з яких є такі:

уперше:

– доведено, що із урахуванням особливостей комерційної діяльності, праву на односторонню зміну і розірвання договору має бути надано пріоритет над зміною і розірванням договору у судовому порядку, оскільки воно дозволяє стороні господарського договору оперативно відреагувати на порушення договірних зобов'язань з боку контрагента, а також на іншу зміну обставин, дає змогу з'ясувати перспективи збереження договору, не перебуваючи у невизначеності упродовж тривалого судового процесу, а також звільняє від необхідності продовжувати виконання договору до моменту набрання рішенням законної сили;

– визначено, що односторонню відмову від господарського зобов'язання (договору) слід розглядати у трьох аспектах: по-перше, це одностороння угода (правочин) у формі повідомлення; по-друге, – оперативно-господарська санкція (якщо підставою її застосування є порушення зобов'язання) або засіб охорони законного інтересу (якщо така відмова не зумовлена порушенням зобов'язання з боку іншої сторони);

– визначено поняття односторонньої зміни та розірвання господарського договору як неюрисдикційного способу зміни та припинення частини або усіх невиконаних договірних зобов'язань, який реалізується управненою законом або договором стороною без узгодження із контрагентом;

– обґрунтовано, що у разі, якщо підставою для односторонньої зміни або розірвання господарського договору є порушення такого договору, відшкодування збитків є господарсько-правовою санкцією, яка застосовується

незалежно від того, встановлена вона договором або законом. Натомість у разі, якщо одностороння зміна (розірвання) господарського договору не пов'язана із порушенням договору, збитки, завдані такою зміною (розірванням), є компенсаційною мірою, яка відшкодовується лише за наявності спеціального застереження у законі або у договорі;

– запропоновано передбачити у чинному ГК України положення, згідно з яким «сторони не вправі вимагати повернення того, що було виконано ними за зобов'язаннями до моменту зміни або розірвання договору, за винятком випадків, коли одна зі сторін, отримавши від другої сторони виконання зобов'язання за договором, не виконала свого зобов'язання або виконала його неналежним чином, а також в інших випадках, передбачених законом або договором»;

удосконалено наукові положення про те, що:

– коли у законі йдеться про право вимоги розірвання договору, то мається на увазі необхідність звернення з такою вимогою до суду, функція якого полягатиме у задоволенні чи відмові у задоволенні такої вимоги;

– одностороння відмова від господарського зобов'язання (договору) вчиняється у формі письмового та підписаного уповноваженою на це особою повідомлення, адже управнена законом або договором сторона не пропонує контрагенту і не вимагає змінити або розірвати договір, а саме повідомляє, тобто ставить контрагента перед фактом, що вона відмовляється від договору повністю або у частині та, відповідно, договір є зміненим або розірваним;

– господарський договір вважається зміненим або розірваним із моменту, коли друга сторона дізналася або повинна була дізнатися про відмову першої сторони від зобов'язання (договору). Зокрема, запропоновано доповнити ГК України положенням, згідно з яким у разі односторонньої зміни або розірвання договору зобов'язання змінюється або припиняється з моменту одержання другою стороною повідомлення про це, якщо інший строк не передбачено законом, договором або у повідомленні;

– господарські договори, для укладення яких законом встановлено обов'язковість додержання нотаріальної форми, змінюються або розриваються з моменту нотаріального посвідчення їхньої зміни або розірвання, а господарські договори, правовим режимом яких передбачено необхідність їх державної реєстрації, – з моменту державної реєстрації такої зміни або розірвання. Запропоновано порядок зміни та розірвання таких договорів;

– необхідно встановити у ГК України «безпосередній» порядок застосування оперативно-господарських санкцій, визначених ч. 1 ст. 236 цього Кодексу, у зв'язку із чим пропонується виключити ч. 2 із ст. 235 ГК України;

дістали подальшого розвитку положення про те, що:

– господарське зобов'язання припиняється не у разі його розірвання, як це нині передбачено ч. 2 ст. 202 ГК України, а внаслідок розірвання господарського договору – юридичного факту, на підставі якого таке зобов'язання виникло;

– для реалізації односторонньої відмови від господарського договору, не пов'язаної із порушенням його умов з боку іншої сторони, не вимагається наявності будь-якого юридичного факту, достатньо прямої вказівки у законі на можливість таких дій, а також волевиявлення однієї зі сторін договору змінити або розірвати договірні правовідносини;

– слід розрізняти два види збитків: збитки, право на відшкодування яких виникає із самого факту порушення зобов'язання, та збитки, заподіяні зміною або розірванням договору, право на відшкодування яких виникає за наявності складного фактичного (юридичного) складу: істотного порушення зобов'язання та наступної зміни або розірвання договору. До останніх запропоновано віднести: витрати на повідомлення про відмову від зобов'язання (договору); реальні збитки і втрачену вигоду, завдані укладенням менш вигідних договорів замість зміненого або розірваного договору.

Теоретичне і практичне значення дослідження полягає у можливості використання сформульованих наукових висновків та інших результатів дослідження для модернізації положень чинного господарського законодавства з метою удосконалення правого регулювання односторонньої зміни та розірвання господарських договорів; у правозастосовній діяльності юристів-практиків і судовій практиці при вирішенні спорів, пов'язаних з односторонньою зміною та розірванням господарських договорів; у навчальному процесі під час підготовки навчальних посібників, підручників і методичних рекомендацій.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою роботою, в якій здійснено комплексний аналіз односторонньої зміни та розірвання господарського договору. Положення наукової новизни, теоретичні висновки та пропозиції сформульовано авторкою особисто. Для аргументації окремих положень роботи використано праці інших вчених, на які зроблено посилання.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію виконано та обговорено на кафедрі господарського права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні положення дослідження доповідалися на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (Класичний приватний університет), Запоріжжя, 24–25 червня 2016 р.; Міжнародній науково-практичній конференції «Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства», Центр правових наукових досліджень, Київ, 8–9 квітня 2016 р.; Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності», Причорноморська фундація права, Одеса, 9–10 вересня 2016 р.; Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні», Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», Львів, 14–15 серпня 2015 р.; Міжнародній науково-практичній конференції «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті», Кошице (Словаччина), 27–28 лютого 2015 р.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображені у 6 наукових публікаціях, з яких 4 статті – у вітчизняних наукових фахових виданнях, 2 статті – у зарубіжних виданнях, а також у 5 публікаціях матеріалів і тез наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації визначені предметом і метою дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють 9 підрозділів, висновків до кожного розділу, висновків дослідження, додатку А та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 220 сторінок, із них основного тексту – 191 сторінки. Список використаних джерел містить 243 найменування на 26 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, проаналізовано ступінь її наукової розробки, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, теоретичну, методологічну та нормативну основу дослідження, розкрито наукову новизну і визначено положення, винесені на захист, аргументовано теоретичну та практичну значущість одержаних результатів, наведено дані про апробацію результатів дослідження, відомості про публікації дисертантки, зазначено структуру роботи.

Розділ I «Загальна характеристика права на односторонню зміну та розірвання господарського договору» складається із трьох підрозділів, у яких крізь призму законодавчого регулювання та доктринальних підходів до розуміння розкрито сутність права на односторонню зміну та розірвання господарського договору, визначено порядок його реалізації і місце цього права серед інших способів зміни та припинення договірних зобов'язань, з'ясовано його правову природу.

У **підрозділі 1.1 «Право на односторонню зміну та розірвання господарського договору: законодавче регулювання та порядок здійснення»** встановлено, що зміна та розірвання господарського договору можливі: за згодою сторін, за рішенням суду, а також в односторонньому порядку, якщо таке право передбачено договором або законом. При цьому два останні способи реалізуються за ініціативою однієї зі сторін договору.

Авторкою обґрунтовано, що зміна (розірвання) господарського договору у судовому порядку не є односторонньою, оскільки здійснюється судами у порядку позовного провадження, обов'язковими елементами якого є наявність сторін із протилежними інтересами та спору про право.

Моніторинг передбачених законом випадків зміни (розірвання) договору за ініціативою однієї із сторін дав підстави зробити такі висновки:

– у разі, коли в законі йдеться про право вимоги розірвання договору, мається на увазі необхідність звернення із такою вимогою до суду, функція якого полягатиме у задоволенні чи відмові у задоволенні такої вимоги;

– застереження у законі про право на «відмову від договору» означає позасудовий, тобто неюрисдикційний спосіб зміни (розірвання) договору;

– самої згадки про «відмову» цілком достатньо, аби тлумачити норми, якими передбачено право на «відмову» без посилання на односторонній характер такої відмови, як такі, що допускають саме позасудовий спосіб розірвання;

– незважаючи на різні формулювання, в усіх випадках реалізація стороною права на «відмову від ... договору (зобов'язання, виконання зобов'язання, прийняття виконання тощо)» призводить до односторонньої зміни або розірвання договору.

Особливу увагу приділено способу і формі вираження волі управненої на зміну (розірвання) господарського договору сторони. Зокрема, отримало підтвердження положення, згідно з яким одностороння відмова від господарського зобов'язання (договору) повинна реалізовуватися у тій самій формі, що і договір, який змінюється (розривається).

Визначено, що господарський договір є зміненим (розірваним) із моменту одержання контрагентом повідомлення про односторонню відмову від нього. Поряд із цим аргументовано, що господарські договори, для укладення яких законом встановлено обов'язковість додержання нотаріальної форми, змінюються або розриваються з моменту нотаріального посвідчення їхньої зміни або розірвання, а господарські договори, правовим режимом яких передбачено необхідність їх державної реєстрації, – з моменту державної реєстрації такої зміни або розірвання. З урахуванням викладеного, запропоновано передбачити, що «у разі, якщо законом або договором передбачено право сторони односторонньо змінити або розірвати договір, сторона, яка має намір скористатися таким правом, зобов'язана звернутися до нотаріуса, який нотаріально посвідчив та зареєстрував договір, із заявою про зміну (розірвання) договору, надавши докази повідомлення другої сторони про таку зміну (розірвання) або скориставшись процедурою передачі відповідного повідомлення через нотаріуса».

Проаналізувавши у **підрозділі 1.2 «Місце односторонньої зміни та розірвання господарського договору серед інших способів зміни та припинення договірних зобов'язань»** специфіку кожного із способів зміни та розірвання господарських договорів, авторка дисертації встановила:

1) спільною для зміни і розірвання господарського договору *за згодою сторін* та односторонньої зміни і розірвання господарського договору є неюрисдикційність механізму зміни і припинення договірних зобов'язань. Проте на відміну від першого способу, для односторонньої зміни і розірвання характерною є відсутність узгодженого волевиявлення сторін – достатньо, аби управнена сторона повідомила останню про зміну або розірвання договору;

2) зміна та розірвання господарського договору за рішенням суду, як і зміна та розірвання господарського договору в односторонньому порядку, здійснюються за ініціативою лише однієї зі сторін договору. Однак звернутися до суду із вимогою змінити або розірвати господарський договір може будь-яка зі сторін договору, а змінити або розірвати договір в односторонньому порядку – лише уповноважена законом або договором

сторона. По-друге, одностороння зміна та розірвання є *неюрисдикційним* способом зміни та розірвання господарських договорів, у чому і полягає кардинальна її відмінність від зміни та розірвання договору за рішенням суду.

Здійснивши порівняння односторонньої зміни (розірвання) господарського договору із передбаченими ст. 202 ГК України способами припинення господарських зобов'язань за критеріями: 1) наявності волі сторін; 2) порядку реалізації (юрисдикційний або неюрисдикційний); 3) моменту, з якого договір слід вважати зміненим (розірваним); 4) наявності чи відсутності координування припинення зобов'язання із динамікою або здійсненням інших правовідносин, – дисертантка зробила висновок про самостійність цього способу зміни (розірвання) господарського договору.

У підрозділі 1.3 «**Правова природа права на односторонню зміну та розірвання господарського договору**», розглянувши доктринальні погляди на поняття та сутнісні ознаки заходів оперативного впливу, авторка встановила, що такі заходи:

- застосовуються управненою стороною лише у разі порушення контрагентом договірних зобов'язань;

- застосовуються управненою стороною в односторонньому, позасудовому порядку та без дозволу/погодження будь-якого юрисдикційного органу;

- мають організаційний характер, тобто їх безпосередньою метою є перетворення структури правовідношення. При цьому майнові наслідки настають лише як побічний результат, адже вони спрямовані не на погіршення майнового стану правопорушника, а насамперед на відновлення майнового стану управненої особи.

Зважаючи на викладене, зроблено висновок, що у разі, коли право на односторонню зміну (розірвання) господарського договору застосовується управненою стороною внаслідок порушення недобросовісним контрагентом зобов'язань за договором, йому притаманні усі ознаки заходів оперативного впливу.

Водночас встановлено, що право на односторонню зміну (розірвання) господарського договору, передбачене законом або умовами договору, та не пов'язане із порушенням зобов'язання іншою стороною: виникає одночасно з виникненням договірних зобов'язань; виконує регулятивну функцію та не належить до способів захисту прав і законних інтересів учасників відносин у сфері господарювання. Виходячи із наведеного, таке право слід кваліфікувати як засіб охорони законного інтересу.

Із урахуванням особливості права на односторонню зміну (розірвання) господарського договору як суб'єктивного права, якому не протистоїть обов'язок, таке право слід віднести до секундарних прав.

Розділ II «Особливості реалізації права на односторонню зміну та розірвання господарського договору», який складається із трьох підрозділів, присвячено дослідженню найбільш актуальних проблем застосування права на односторонню зміну (розірвання) господарського

договору у господарській комерційній діяльності залежно від підстави реалізації такого права та формулюванню пропозицій щодо вирішення проблем такого роду, виходячи із зарубіжного досвіду їх правового регулювання.

Зокрема, у підрозділі 2.1 «Значення односторонньої зміни та розірвання господарського договору для комерційного обороту» встановлено, що господарська комерційна діяльність об'єктивно пов'язана із певними ризиками, а тому суб'єкти господарювання змушені оперативно реагувати на зміну обставин та шукати оптимальні шляхи вирішення питань, які виникають у цьому зв'язку, з тим аби уникнути втрат і досягти бажаного результату.

Наголошено, що одностороння зміна та розірвання господарських договорів саме і є одним із таких раціональних рішень, оскільки дає змогу стороні договору оперативно вийти із договірних відносин, які втратили для неї інтерес внаслідок порушення договору недобросовісним контрагентом або зміни обставин, на які сторона не розраховувала при укладенні такого договору.

Найчастіше підставою для односторонньої зміни або розірвання господарського договору є факт порушення договору контрагентом, наприклад неодноразове порушення покупцем строків оплати отриманого товару, неодноразове порушення постачальником строків поставки товару або систематична поставка постачальником товару неналежної якості.

Водночас держава для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного та соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності. Відтак серед підстав односторонньої зміни (розірвання) господарського договору, не пов'язаних з порушенням договору, зазначені такі як: зміна строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів; зміна обов'язкової для застосування суб'єктами господарювання фіксованої ціни; зміна тарифів на певні послуги, якщо вони регулюються державою; скасування ліцензії; скасування податкових пільг, які впливають на формування ціни; відмова у виділенні квот тощо.

Наголошено, що одностороння зміна і розірвання є оперативним способом зміни та припинення договірних зобов'язань, адже достатньо, аби управнена законом або договором сторона повідомила контрагента про відмову від договору для того, щоб договір вважався зміненим або розірваним. На відміну від цього способу судова процедура зміни та розірвання господарського договору може затягнутися на тривалий час, упродовж якого заінтересована у зміні (розірванні) договору сторона перебуватиме у невизначеності стосовно перспектив збереження договору та буде змушена виконувати договір до моменту набрання судовим рішенням законної сили.

У підрозділі 2.2 «Одностороння зміна та розірвання господарського договору у зв'язку із порушенням його умов однією із сторін» з'ясовано, що актами міжнародного договірного права (зокрема, Віденською

конвенцією 1980 р., Принципами УНІДРУА та Принципами ЄКП) умовою допустимості односторонньої відмови від договору визнається істотність його порушення. Незважаючи на прогресивність положення про істотність порушення договору, акцентовано, що доти, доки на законодавчому рівні або судовою практикою не буде сформовано більш-менш сталого переліку факторів, які можна і слід брати до уваги при оцінці істотності порушення, поширювати це положення на випадки односторонньої відмови від договору недоцільно. Тим паче у випадках, коли дійсно є така необхідність, законодавцем конкретизовано поняття істотності порушення як підстави для односторонньої відмови від певних видів договорів.

Окремо увагу приділено особливостям застосування оперативно-господарських санкцій. Зокрема, з'ясовано, що головною умовою застосування таких санкцій згідно з ч. 2 ст. 235 ГК України є необхідність зазначення про них у договорі незалежно від того, встановлені вони законом чи тільки договором. За відсутності відповідної умови договору санкції, перелічені у ч. 1 ст. 236 ГК України, застосовуватися не можуть.

Дисертанткою аргументовано, що неможливо і немає сенсу передбачати у договорі конкретний, а тим паче вичерпний перелік оперативно-господарських санкцій, адже навіть законодавець не зміг передбачити усіх можливих варіацій розвитку договірних правовідносин, застерігши, що наведений у ч. 1 ст. 236 ГК України перелік оперативно-господарських санкцій не є вичерпним. З огляду на викладене запропоновано виключити ч. 2 із редакції ст. 235 ГК України.

У пункті 2.2.1 «**Одностороння зміна та розірвання господарського договору у зв'язку із простроченням виконання зобов'язань**» здійснено аналіз положення ч. 2 ст. 220 ГК України, яким передбачено право кредитора відмовитися від прийняття виконання і вимагати відшкодування збитків, якщо внаслідок прострочення боржника виконання втратило для нього інтерес. Зокрема, зроблено висновок, що таке формулювання дозволяє кредиторів відмовитися від господарського договору навіть у разі незначного прострочення.

Зауважено, що загрозу дестабілізації договірних правовідносин, виникнення якої пов'язано із застосуванням режиму позасудового розірвання договору, у країнах Європи усувають шляхом запровадження правила, згідно з яким таке розірвання може бути зумовлено або істотністю порушення, або дотриманням кредитором процедури надання боржникові додаткового строку розумної тривалості для усунення порушення (*у міжнародному праві відома як Nachfrist*), або їх комбінацією.

Запропоновано запровадити процедуру надання боржникові додаткового строку розумної тривалості для усунення порушення. Така процедура де-факто трансформує невиконання упродовж встановленого додаткового строку на істотне порушення договору, звільняючи кредитора від можливих ризиків, пов'язаних з односторонньою зміною або розірванням договору.

У пункті 2.2.2 «Одностороння зміна та розірвання господарського договору при передбачуваних порушеннях його умов» констатовано, що можливість відмовитися від виконання зобов'язання (договору) за наявності очевидних підстав вважати, що воно буде порушено у майбутньому, зумовлена динамічністю комерційного обороту, який потребує прийняття оперативних рішень, та є ефективним запобіжним механізмом захисту кредитором своїх прав і втілена у сучасному правопорядку багатьох країн світу.

Водночас наголошено, що на практиці сторони нечасто користуються гарантованим ч. 3 ст. 538 ЦК України правом, оскільки у разі оскарження такої відмови в суді кредитор не завжди легко надати переконливі докази на підтвердження своїх побоювань (підозри) у тому, що зобов'язання не буде виконано у строк або буде виконано не в повному обсязі.

Оскільки боржник теоретично має змогу виконати своє зобов'язання, а перед кредитором постає проблема доведення обґрунтованості своїх побоювань у разі оспорювання відмови від зобов'язання у суді, запропоновано передбачити формальну умову попереднього надання боржником додаткових гарантій виконання. Це певною мірою запобігатиме неочікуваному припиненню договірних зобов'язань і сприятиме забезпеченню балансу інтересів сторін договірної зобов'язання.

У підрозділі 2.3 «Одностороння зміна та розірвання господарського договору, не пов'язана із порушенням його умов» акцентовано, що найчастіше право на односторонню відмову, не пов'язану із порушенням господарського зобов'язання (договору), надається сторонам безстрокових і фідучіарних договорів, або може бути зумовлено обставинами, які не залежать від волі сторін.

Визначено, що передумовами виникнення такого права є «інтерес», який кваліфікують як юридичний, оскільки він спрямований на досягнення необхідної зацікавленій стороні мети, що може бути реалізована тільки через зміну або розірвання договору, за допомогою можливостей, наданих правовими засобами; та правова ініціатива, яка має прояв при реалізації сформованого інтересу і полягає в тому, що заінтересована у зміні або розірванні договору сторона має можливість визначити спосіб досягнення бажаної мети (за згодою сторін, юрисдикційний спосіб або одностороння відмова).

Для реалізації односторонньої зміни (розірвання) господарського договору, не пов'язаної із порушенням його умов з боку іншої сторони, не вимагається наявності будь-якого юридичного факту, достатньо прямої вказівки у законі на можливість таких дій, а також волевиявлення однієї зі сторін договору змінити або припинити договірні зобов'язання.

Розділ III «Правові наслідки односторонньої зміни та розірвання господарського договору» складається із трьох підрозділів, які присвячено правовим наслідкам односторонньої зміни та розірвання господарського договору: як наслідкам, пов'язаним із результатом впливу односторонньої відмови на структуру договору, так і майновим наслідкам.

У підрозділі 3.1 «Вплив односторонньої зміни та розірвання господарського договору на договірне зобов'язання» наголошено, що у юридичному сенсі виникають, змінюються і припиняються саме права та обов'язки, а не юридичний факт, який став підставою їх виникнення. Відповідно, одностороння зміна та розірвання господарського договору не впливають на договір як угоду, тобто не призводять до «відпадиння договору», однак впливають на зобов'язання за таким договором.

Встановлено, що одностороннє розірвання господарського договору полягає у припиненні усіх договірних зобов'язань. Натомість односторонню зміну господарського договору складають часткова одностороння відмова від договору, а також одностороння зміна умов зобов'язання, що включає у нього положення, які не охоплюються початковим змістом договору.

При частковій односторонній відмові від договору припиняється частина із невиконаних договірних зобов'язань, у результаті чого договір, відповідно, вважається зміненим. Та частина зобов'язань, якої дія відмови не стосується, виконується належним чином та у повному обсязі.

При односторонній зміні умов зобов'язання відбувається одночасна зміна змісту та об'єкту зобов'язання. Однак якщо в результаті певних дій об'єкт зобов'язання починає якісно відрізнятися від початкового, такі дії не можна кваліфікувати як зміну договору. Такого роду заміна об'єкту зобов'язання можлива лише у результаті припинення попереднього та виникнення нового зобов'язання, зміст якого також буде новим.

Визначено, що призупинення виконання зобов'язання (так звана тимчасова відмова від договору) полягає у припиненні виконання зобов'язання на певний час, протягом якого стороні, що порушила умови договору, надається можливість усунути порушення та продовжити подальше виконання договору без змін. Оскільки метою односторонньої відмови у цьому разі є не зміна договірного зобов'язання, а відновлення належного виконання, тимчасова відмова від господарського договору не завжди призводить до зміни договору. З моменту неналежного виконання або невиконання другою стороною свого обов'язку починається фаза трансформації основного договірного правовідношення на правоохоронне, яке може бути припинено або припиненням порушення права, або зміною чи розірванням договору.

У підрозділі 3.2 «Відшкодування збитків, завданих односторонньою зміною або розірванням господарського договору» акцентовано, що право на односторонню зміну та розірвання господарського договору не виключає вимоги про відшкодування збитків. Засоби відповідальності у цьому випадку виконують відновлювальну, компенсаційну функцію.

Встановлено, що коли підставою для односторонньої зміни та розірвання господарського договору є порушення контрагентом договірного зобов'язання, відшкодування збитків виступає господарсько-правовою санкцією, яка, по-перше, застосовується незалежно від того, встановлена вона договором або законом, що регулює відповідні господарські відносини;

по-друге, для застосування такої міри відповідальності необхідна наявність усіх елементів складу господарського правопорушення.

Водночас наголошено, що слід розрізняти два види збитків: збитки, право на відшкодування яких виникає із факту порушення зобов'язання, та збитки, заподіяні зміною або розірванням договору, право на відшкодування яких виникає за наявності складного фактичного (юридичного) складу: істотного порушення зобов'язання та наступної зміни або розірвання договору. У першому випадку йдеться про збитки, визначені ч. 1 ст. 225 ГК України, у другому – про витрати на повідомлення про відмову від зобов'язання (договору), а також про реальні збитки і втрачену вигоду, завдані укладенням менш вигідних договорів замість зміненого або розірваного договору.

У дисертації з'ясовано, що збитки, завдані зміною (розірванням) господарського договору, не пов'язаною з його порушенням, відшкодовуються лише за наявності спеціальної вказівки у законі або у договорі. Оскільки у таких випадках зміна (розірвання) є правомірною дією і, відповідно, не може бути підставою для притягнення управненої сторони до відповідальності, під збитками у цьому разі запропоновано розуміти не форму відповідальності, а саме компенсаційну міру, спрямовану на відновлення майнового стану контрагента.

У підрозділі 3.3 «Повернення виконаного за господарським договором до моменту його односторонньої зміни або розірвання» встановлено, що заборона повернення виконаного за зобов'язаннями до моменту зміни або розірвання договору хоча і є одним із засобів захисту сторін договірних правовідносин, водночас у деяких випадках не дає змоги справедливо урегулювати майнові наслідки односторонньої зміни та розірвання договору. Наприклад, йдеться про випадки, коли одна із сторін договору здійснила свою частину виконання, однак не одержала зустрічного задоволення; або ж виконала своє зобов'язання повністю, а боржник – лише частково.

Аналіз судової практики свідчить, що у цьому разі суди вимушені за аналогією звертатися до норм про безпідставне збагачення. Водночас Верховний Суд України такої можливості не вбачає, виходячи із того, що у разі односторонньої відмови «виконане за договором» набуто за наявності правової підстави.

Проаналізувавши досвід вирішення таких питань у міжнародному договірному праві, авторка пропонує доповнити ГК України положенням, згідно з яким «сторони не вправі вимагати повернення того, що було виконано ними за зобов'язаннями до моменту зміни або розірвання договору, за винятком випадків, коли одна зі сторін, отримавши від другої сторони виконання зобов'язання за договором, не виконала свого зобов'язання або виконала його неналежним чином, а також в інших випадках, передбачених законом або договором».

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено комплексне теоретико-прикладне дослідження особливостей і проблем правового регулювання односторонньої зміни та розірвання господарського договору, що дало змогу сформулювати науково обґрунтовані висновки, основними серед яких є:

1. Зміна та розірвання господарського договору можливі: за згодою сторін, за рішенням суду, а також в односторонньому порядку, якщо таке право передбачено законом або договором.

2. Зміна та розірвання господарського договору за згодою сторін є найбажанішим і таким, що відповідає природі договору способом його зміни та розірвання, оскільки передбачає наявність волевиявлення обох сторін і неюрисдикційний порядок реалізації.

3. Двосторонню угоду щодо зміни або розірвання господарського договору слід вважати договором, оскільки ч. 1 ст. 180 ГК України прямо допускає існування договору, спрямованого не лише на виникнення, але і на зміну та припинення господарських зобов'язань.

4. Одностороння зміна та розірвання господарського договору: 1) є виключеннями із загального правила про недопустимість зміни та розірвання господарських договорів в односторонньому порядку; 2) є юридичними фактами – правомірними діями, метою вчинення яких є зміна або припинення господарських зобов'язань; 3) як дії є результатом волевиявлення одного суб'єкта - уповноваженої законом або договором сторони; 4) реалізуються у неюрисдикційному (позасудовому) порядку; 5) призводять до динаміки зобов'язання (його зміни, припинення), що не координується із динамікою чи здійсненням інших правовідносин.

5. Зміна та розірвання господарського договору у судовому порядку, як і одностороння зміна та розірвання, здійснюються за ініціативою лише однієї зі сторін договору. Однак якщо звернутися до суду із вимогою змінити або розірвати господарський договір може будь-яка зі сторін такого договору, то односторонньо змінити або розірвати договір може лише уповноважена законом або договором сторона (сторони).

6. Зміна та розірвання господарських договорів у судовому порядку здійснюється судами лише у порядку позовного провадження, обов'язковими елементами якого є наявність сторін із протилежними інтересами та спірних правовідносин між ними (спору про право). Відтак судовий порядок зміни та розірвання господарських договорів некоректно називати одностороннім.

7. Підставою для зміни та розірвання господарського договору є юридичні факти - обставини, з якими правові норми пов'язують виникнення права на зміну і розірвання договору. Зміна та розірвання господарського договору – це дії, які можна здійснити, реалізуючи таке право.

8. Із урахуванням особливості права на односторонню зміну (розірвання) господарського договору як суб'єктивного права, якому не протистоїть обов'язок, таке право слід віднести до секундарних прав.

Право на односторонню зміну (розірвання) господарського договору, підставою для застосування якого є порушення договору, є заходом

оперативного впливу. У тому ж випадку, коли одностороння зміна (розірвання) господарського договору здійснюється у силу норми закону або положення договору і не пов'язана із порушенням господарського договору іншою стороною, таке право слід кваліфікувати як засіб охорони законного інтересу.

9. Передумовами виникнення права на односторонню зміну (розірвання) господарського договору, не пов'язану із порушенням його умов з боку іншої сторони, є охоронюваний законом інтерес і правова ініціатива, а умовами реалізації – обов'язок управненої сторони повідомити контрагента про зміну (розірвання) договору, а також, у передбачених законом випадках, - відшкодувати збитки, завдані зміною (розірванням) господарського договору.

10. Одностороннє розірвання господарського договору полягає у припиненні усіх прав та обов'язків, які охоплюються змістом договірною зобов'язання.

Одностороння зміна господарського договору полягає у частковій відмові від договору, або у зміні умов зобов'язання, що включає у нього положення, які не охоплюються початковим змістом договору.

11. Призупинення виконання зобов'язання полягає у припиненні виконання зобов'язання на певний час, протягом якого стороні, що порушила умови договору, надається можливість усунути порушення та продовжити подальше виконання договору без змін. Відтак метою призупинення виконання зобов'язання є не зміна договірною зобов'язання, а відновлення належного виконання.

12. Одностороння зміна та розірвання господарського договору можуть призвести до виникнення зобов'язання з відшкодування збитків, однак координуючого зв'язку між динамікою цього зобов'язання та динамікою договірною зобов'язання немає. Динаміка договірною зобов'язання (його зміна або припинення) є причиною виникнення зобов'язання з відшкодування збитків. Однак для самої динаміки договірною зобов'язання виникнення зобов'язання із відшкодування збитків жодного значення не має. Таким чином, зв'язок у цьому разі є одностороннім і субординаційним, а не координаційним.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Грабовська А. О. Особливості правового регулювання односторонньої відмови від господарського зобов'язання (договору) та односторонньої зміни його умов // Вісник Верховного Суду України. № 1 (173). 2015. С. 32–28.

2. Бабій А. О. Одностороння відмова від правочинів (договорів) боржника у судовій процедурі санації // Підприємництво, господарство і право. № 6 (2016). С. 50–54.

3. Бабій А. О. Одностороння відмова від виконання зобов'язання при передбачуваних порушеннях зобов'язання (договору) // Юридичний журнал «Право України». № 12. 2015. С. 117–122. ([Index Copernicus](#))

4. Бабій А. О. Додатковий строк для виконання зобов'язання (Nachfrist) як передумова одностороннього розірвання договору // Науковий журнал «Молодий вчений». № 7 (34) липень 2016. С. 222–226. ([Index Copernicus](#)).

5. Бабій А. О. Одностороння відмова від господарського зобов'язання (договору), не пов'язана із порушенням його умов // Національний юридичний журнал: теорія і практика. № 4 (14). 2015. С. 72–76.

6. Бабій А. О. Вплив односторонньої зміни та розірвання господарського договору на договірне зобов'язання // Науково-теоретичний журнал «Європейський політико-правовий дискурс». Т. 3. Вип. 5. 2016. С. 117–122. ([International Scientific Indexing](#)).

7. Грабовська А. О. Одностороння відмова від господарського зобов'язання (договору) як односторонній правочин // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті», м. Кошице (Словацька Республіка), 27–28 лютого 2015 р. Кошице: Університет П. Шафарика, 2015. С. 76–78.

8. Бабій А. О. Форма односторонньої відмови від нотаріально посвідченого договору // «Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 14–15 серпня 2015 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2015. С. 49–51.

9. Бабій А. О. Окремі аспекти відшкодування збитків, заподіяних односторонньою зміною та розірванням господарського договору // Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 9–10 вересня 2016 р. Одеса: «Причорноморська фундація права», 2016. С. 71–73.

10. Бабій А. О. Одностороння відмова від виконання господарського зобов'язання як оперативно-господарська санкція: особливості правового регулювання // Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 8–9 квітня 2016 р. Київ: Центр правових наукових досліджень, 2016. С. 60–62.

11. Бабій А. О. Місце одностороннього розірвання серед інших способів припинення господарських зобов'язань // Юридичні науки: проблеми та перспективи: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24–25 червня 2016 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. С. 34–37.

АНОТАЦІЯ

Бабій А. О. Одностороння зміна та розірвання господарських договорів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2017.

Дисертаційну роботу присвячено актуальним проблемам правового регулювання та практичним аспектам реалізації права на односторонню зміну (розірвання) господарського договору.

З'ясування сутнісних ознак односторонньої зміни (розірвання) господарського договору крізь призму законодавчого регулювання та доктринальних підходів до її розуміння дало змогу запропонувати дефініцію цього юридичного факту, визначити його місце серед інших способів припинення господарських зобов'язань, а також природу права на односторонню зміну (розірвання) господарських договорів.

У роботі висвітлено проблеми реалізації права на односторонню зміну (розірвання) господарських договорів та сформульовано пропозиції стосовно їх вирішення, виходячи із міжнародного досвіду правового регулювання таких питань.

Особливу увагу приділено правовим наслідкам реалізації права на односторонню зміну (розірвання) господарських договорів: як наслідкам, пов'язаним із результатом впливу односторонньої відмови на структуру договору, так і майновим наслідкам.

Ключові слова: право на односторонню зміну (розірвання) господарського договору, одностороння відмова від господарського договору, процедура односторонньої зміни (розірвання) договору, захід оперативного впливу, секундарне право, порушення договору, прострочення договору, передбачуване порушення договору, наслідки односторонньої зміни (розірвання) договору, вплив на структуру договору, відшкодування збитків, повернення виконаного за договором.

АННОТАЦІЯ

Бабий А. О. Одностороннее изменение и расторжение хозяйственных договоров. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право; хозяйственное процессуальное право. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Киев, 2017.

Диссертационная работа посвящена актуальным проблемам правового регулирования и практическим аспектам реализации права на одностороннее изменение (расторжение) хозяйственного договора.

Установление сущностных признаков одностороннего изменения (расторжения) хозяйственного договора сквозь призму доктринальных подходов к ее пониманию позволило предложить дефиницию этого юридического факта, определить его место среди других способов прекращения хозяйственных обязательств, а также выяснить природу права на одностороннее изменение (расторжение) договоров.

В работе обозначены проблемы реализации права на одностороннее изменение (расторжение) в зависимости от оснований его возникновения: нарушение договора, в том числе просрочка, предполагаемое нарушение, а

также одностороннее изменение (расторжение), не связанное с нарушением условий договора со стороны контрагента.

Анализ международных унификаций коммерческого (торгового) права позволил сформулировать предложения по усовершенствованию механизма реализации одностороннего изменения (расторжения) хозяйственных договоров с целью обеспечения баланса интересов его сторон.

Особое внимание уделено правовым последствиям реализации права на одностороннее изменение (расторжение) хозяйственных договоров: как последствий, связанных с результатом воздействия одностороннего отказа на структуру договора (его изменение или расторжение), так и имущественным последствиям.

Ключевые слова: право на одностороннее изменение (расторжение) хозяйственного договора, односторонний отказ от хозяйственного договора, процедура одностороннего изменения (расторжения) договора, мера оперативного воздействия, секундарное право, нарушение договора, просрочка договора, предполагаемое нарушение договора, последствия одностороннего изменения (расторжения) договора, влияние на структуру договора, возмещение убытков, возврат исполненного по договору.

ABSTRACT

Babii A. O. Unilateral amending and termination of commercial contract. – Manuscript. The thesis for the degree of candidate of Sciences (Law) on the specialty 12.00.04 – Economic Law; Economic Procedural Law. – Kyiv National T. Shevchenko University. – Kyiv, 2017.

The thesis is devoted to topical problems of legal regulation and practical aspects of implementation of unilateral amending (termination) right of commercial agreement.

Analysis of national legislation and special scholarly papers has made it possible to understand that avoidance is the process through which a contract party, by notice to the other side, amends or terminates the contractual obligations of the parties.

Identification of the essential unilateral amending (termination) features through the prism of doctrinal approaches to its understanding allowed to propose a definition of this legal fact, determine its place among other ways of economic obligations termination and the nature of contract unilateral amending (termination) right.

Special attention is paid to mechanism of unilateral repudiation implementing, in particular form and contents of avoidance declaration, specific means of its transmission and transmission risks.

The review of contract unilateral repudiation in such international private law sources as CISG Convention, UNIDROIT Principles and Principles of European Contract law allowed to compare it with legal regulation of similar issues in Ukrainian commercial law and to highlight gaps in the latter.

Due to its extreme nature, the CISG (similarly the UNIDROIT Principles or the PECL) reserves avoidance to special cases, namely to fundamental breaches

(non-performances) of the contract. Mere breach of contract does not itself permit avoidance of the contract, unless otherwise agreed in the contract. This restriction, however, can be bypassed in case of failure to perform certain basic obligations (delivery or payment) even without establishing that the failure constitutes a fundamental breach by use of a special mechanism – the so-called *Nachfrist* period – where the breach has continued throughout that period.

Special remedy which allows the innocent party to avoid the contract when it is clear that the other party will not perform at all or will commit a fundamental breach has been researched into. Briefly, anticipatory breach denotes situations where: 1) objective facts indicate, prior to the performance date, that one of the parties will not or will not be able to perform the contract at the date due; or 2) a party has declared that he will not perform a substantial part or all of his obligations within the time for performance. The party intending to declare the contract avoided must, if time permits, give reasonable notice to the other party in order to permit him to provide adequate assurance of his performance. What constitutes an adequate assurance will depend upon the circumstances, including the standing and integrity of the debtor, its previous conduct in relation to the contract and the nature of the event that creates uncertainty as to its ability and willingness to perform.

The effects of avoidance have been established, in particular:

- unilateral amending (termination) doesn't effect the contract as an agreement, but effects the obligations of the contract;
- where the contract has been avoided, both parties are released from any future performance of their obligations;
- avoidance of commercial contract does not release parties from their obligations to pay damages which they may claim: as for losses caused by breach of contract, and losses caused by the contract amending (termination);

The author focuses on the fact that general rule of “impossibility of restitution of that which has already been delivered” does not allow to resolve fairly the property consequences of contract alteration (termination). Thus, for parties that have wholly or partially performed their contractual obligations, introduction of right to claim restitution from the other side of whatever the party has "supplied or paid under the contract" has been proposed.

Amendments to Economic code of Ukraine concerning improvement of legal regulation of unilateral of commercial contract amending and termination have been proposed.

Keywords: right to unilateral amending (avoidance) of commercial contract, unilateral repudiation of commercial contract, procedure for unilateral amending (avoidance) of commercial contract, retaliatory measure, breach of contract, delay of contract, anticipatory breach of contract, effects of unilateral amending (avoidance), impact on contract structure, damages, restitution.